

Торецька міська рада методичний кабінет

ЗОШ I-III ступенів № 17 Торецької міської ради

О.В.Бурлакова

посібник

Морфологія

Торецьк - 2016 рік

Торецька міська рада методичний кабінет

ЗОШ I-III ступенів № 17 Торецької міської ради

О.В.Бурлакова

Морфологія

посібник

Торецьк - 2016 рік

Посібник «Морфологія». Бурлакова О.В. місто Торецьк. 2016 рік

Збірка допоможе дитині засвоїти теоретичну частину з розділу «Морфологія», придбати практичні навички на підставі тренувальних вправ.

Бурлакова Ольга Володимирівна., учитель вищої категорії, вчитель – методист, учитель початкових класів ЗОШ I-III ступенів №17 Торецької міської ради.

Рецензенти:

Скрипніченко Наталія Олександрівна 0 завідувача Торецьким міським методичним кабінетом.

Шовкопляс Тетяна Іванівна – заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи I-III ступенів № 17 Торецької міської ради

Рекомендовано Радою МК для практичного застосування

Протокол №..... Від 2016

Бурлакова О.В.

Морфологія

Збірка допоможе дитині засвоїти теоретичну частину з розділу «Морфологія», придбати практичні навички на підставі тренувальних вправ.

м. Торецьк
2016

Як намистини диво калинове -
Частини мови!
Іменник! Він узяв собі на плечі
Велике діло – визначати речі...
Ну, а візьмемо назву дієслово,
Саме підказує, що діє слово!
Прикметник дасть іменнику - предмету
Якусь ознаку чи прикмету.
Числівник може визначить тобі
Число речей, порядок при лічбі.
А поспитай звичайного займенника,
За кого він у мові? За іменника!
Прислівник звук, незмінюваний в мові,
Ознаки різні виражать при слові.
Сполучник каже: скромну роль я маю.
Але слова я в мові сполучаю.

(Д. Білоус)

Лінгвістична казка

Уже цілий рік мандрує Незнайко по Країні Слів.
Тут він зустрівся і познайомився з мешканцями
цієї країни – словами, які жили цілими родинами.
Незнайко дізнався, що є слова Іменники. Вони
називають предмети. Щоб іменники відгукнулися,
треба їх спитати: хто? або що?

Поряд з іменниками живуть слова Прикметники.
Вони називають ознаки, тобто прикмети предметів.
Щоб з ними порозмовляти, треба спитати: яке? який?,
яка?, які?

Найцікавішими для Незнайка виявилися Дієслова. Це слова-трудівники. Вони називають дії іменників або займенників. Спитай їх :що робити?, що зробити? – і будеш для них найкращим другом.

Живуть у Країні Слів й інші слова, про них Незнайко прочитав у вірші Д. Білоуса:

Числівник може визначить тобі
Число речей, порядок при лічбі.
А поспитай звичайного Займенника
За кого він у мові? За іменника!
...Сполучник каже: скромну роль я
Маю, але слова я в мові сполучаю.

Іменник

Іменник – частина мови, яка означає предмет і відповідає на питання хто?, що?

Істота – хто?

Неістота – що?

Власні (*імена, по батькові, прізвища людей, клички тварин, назви міст, сіл, річок, озер і т. д.*).
Загальні – всі інші.

Рід іменників

Слова: ім'я, вікно, узлісся і село

Замінімо займенником воно.

Галя, річка, група, і зима –

Замінімо займенником вона.

Слова ж всі: вітер, світ, Вітя, стіл

Замінить займенник він.

Потрібно добре знати,

Тож спробуємо правило

У схему записати

Мають рід:

чоловічий	жіночий	середній
він, мій	вона, моя	воно, моє
стіл	парта	вікно

Спільний рід: сирота, соня.

Число іменників

однина	множина
стіл	столи

Тільки однина: колосся, волосся, листя,
мед, віск, врода.

Тільки множина: двері, окуляри, ворота,
солодощі, Черкаси, веселощі.

Відмінки

Іменники змінюються за відмінками:

Називний: хто? що?

Родовий: кого? чого?

Давальний: кому? чому?

Знахідний: кого? що?

Орудний: ким? чим?

Місцевий: на кому? на чому?

Клична форма: вітре, Ольго.

Називний питає: хто ти? що ти?

Хоче він про наслідки роботи

І про тебе чути лиш похвали.

Щоб тебе як приклад називати.

Родовий доскіпуй свого –

Хоче знати він: кого? чого?

І про тебе знань якого роду,
Що йому немає переводу.
Все давальний дасть – не жаль йому,
Але ж хоче знать: кому? чому?
Що даєш і ти своєму народу.
У знахідному свої потреби:
Він: кого? і що? – питає в тебе.
І кого ми всі за друзів маєм.
І що друзі роблять нам навзаєм.
А орудний хоче знать: ким? чим?
У труді орудний разом з ним.
Хоче знать: що здатний ти утнути?
Чим ти сильний? Ким ти хочеш бути?
А місцевий – де? В якому місці?
Хоче знати – у селі чи в місті?

Казка

У славному царстві частин мови, в графстві Іменника служили брати Відмінки і їх сестра Клична Форма. Називний відмінок відповідав за назву предметів і ставився до всіх з підозрою. Він весь час запитувавб «Хто?», «Що?».

Родовий завжди стояв на варті і допитувався: «Кого, чого немає в царстві?»

Давальний розподіляв їжу мешканцям, і весь час чувся його голос: «Кому, чому, скільки чого дати?»

А Знахідного завжди гукали на допомогу, коли треба було знайти що-небудь в царстві. Він з вигуком «Кого, що треба знайти?» завжди біг на допомогу.

Орудний керував графовим військом, він трішки недочував й перепитував: «Ким, чим, питаєте, керую?»

Місцевий відав транспортом. Він завжди знав, на кому? на чому? Перевозять вантажі в царстві.

А Клична Форма прислужувала тоді, коли треба було когось погукати до його величності Іменника.

В реченні буває підметом або другорядним членом

Розбір іменника як частини мови

1. Питання.
2. Частина мови.
3. Початкова форма.
4. Число.
5. Рід.
6. Відміна.
7. Відмінок.
8. Член речення.

Тренувальні вправи

1. *Визначити рід, число і відмінок іменників:*

А) З давніх-давен линули по світу слова про
неньку – Україну, про її щирий і працьовитий народ,
про її лани широкополі, гаї зелені, тихі річки та озера.

Б) У нашім ріднім краї,

Над красенем Дніпром.

Веселка розквітає

На щастя і добро.

2. *Виписати по два іменника жіночого, чоловічого та середнього роду, поставити їх у множині:*

Ось як це було.

Ми сиділи на веранді й вечеряли. І Мурзик, котик наш, теж вечеряв. Ми налили йому в блюдце молока й поставили на траві.

Мурзик напивсь донесхочу, виліз на ослін і закуняв

(В. Карасьова)

3 *Диктант-аналогія*

Мар'янка - ....., майор - ....., навчання - ..., до школи - ..., весна - ....., гребінець - ... .

4. *Словосполучення заміни одним словом, близьким за значенням. Визнач рід.*

Лісовий сторож – (шофер, лісник, бригадир; фруктові дерева - ....; дитина, яка навчається в школі - .... .

5. *Диктант – решето. Яке слово зайве?*

Сорочка, черевики, сукня, пальто.

Дніпро, Кіровоград, Львів, Вінниця.

6. *Визнач рід в словах-синонімах.*

Будинок, дім, халупка, палац, будівля, оселя, помешкання, хатка, споруда.

7. *Списати текст, розкриваючи дужки і ставлячи іменники в потрібній формі.*

Дерева уже струшують останнє листя. І зальотні (вітер) все частіше дихають, порушують звичайний затишок лісу.

Припізнілий боровик виткнувся на (галявина), блимнув з-під (глиця) – боязко! Мерзлякувато пере кособочився, немов хоче назад у (земля) заритися. Поряд – маслюк, теж брилика тулить до (земля), до її тепла.

Якби найменша билиночка мала голос, то й вона б ласкаво назвала (земля) матінкою, як ми називаємо її (люди).

(За Е. Моргуном)

8. *Скласти казку на тему:*

Один палець – не рука, але...

Одна квітка – не букет, але...

Один колосок – не лан, але...

Один у полі – не воїн, але...

9. *Прочитай. Випиши іменники в однині. Постав їх формі множини, запиши.*

Зима йде

Усі дерева вже простягли до неба оголені віти. Тільки ялинки й сосни стоять зелені та дуб не скинув свого вбрання. Листя його лише пожовкло, потемніло, здається, що то — могутній воїн, закований у бронзу. Налетить вітер, задзвенить своїм бронзовим листям могутній дуб, але не схилиться і перед бурею...

Іду лісом, ніби ступаю золотим килимом.

Ось тихо, мов малесенький прозорий білий метелик,
сіла на рукав перша сніжинка. Друга, третя. Ось
затанцювало їх у повітрі безліч, засипаючи землю.

Прийшла зима.

Постав у множині іменники: *сонце, небо, повітря*. Що
ти помітив?

*10. Прочитай вірш. Випиши іменники у множині.
Постав їх у формі однини.*

Зимою вдосвіта
Коли із хати вийшли ми,
Ще тільки розсвітало...
Під білим килимом зими
Усе навколо спало.
В пухнасті ковдри і свитки
Ялинки повдягались,
Кущі насунули шапки
І вовною пишались.
Укрилось ряднами село,
Безмежний степ біліє,
Стежки й дороги занесло,
І цяточки не мріє...

11. Прочитай. Випиши іменники. Визнач рід, число.

У затінку хуртечі	Заметіль, заметіль
Йде зима ланами,	Налетіла.
Зацвітає вечір	Дітвора звідусіль
Синіми снігами,	Пораділа.

До словничка: *хуртеча, заметіль, завірюха, хуртовина, хурделиця, віхола, метелиця, хуга, буран.*

12.Добери загальну назву до кожної групи іменників— власних назв і запиши Київ, Луганськ, Херсон, Полтава, Ужгород, Львів — ...

Шевченко, Франко, Тичина, Рильський —

*Сергій, Василь, Валентина, Ольга,Олексій — ...
Сергіївна, Миколаївна, Григорівна, Павлович —...
Веселка, Рябуха, Мурчик, Рябко — ....*

Слова для довідок: клички тварин, прізвища, імена, імена по батькові, міста.

З якої літери пишуться власні назви, а з якої — загальні?

13.Назви іменники власні і загальні:

*Ой збирала Маргаритка
маргаритки на горі,
розгубила Маргаритка
маргаритки у дворі.*

Миколка, Гриць, Василько, Петрусь збирали грицики, васильки, миколайчики, Петрові батоги.

14.Прочитай. Поясни правопис великої літери.

Україна — велика і простора, розташована на Європейському континенті. З півдня наші землі омиваються Чорним і Азовським морями. Найбільша

річка України — Дніпро. Надра країни багаті на корисні копалини.

За деякими землями зберігаються традиційні назви: Слобожанщина, Галичина, Поділля, Волинь, Донбас, Буковина та ін.

Україна межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, Білорусією та Росією.

Використовуючи текст вправи, скажи, хто де живе,

У Польщі — поляки...

Де живуть англійці, іспанці, французи?

15. Прочитай.

Нині за межами України мешкає понад 10 мільйонів українців. Українські поселення розташовані в країнах, що межують з Україною, а також у США, Канаді, Австралії, Аргентині, Бразилії, Німеччині, Франції, Англії та інших країнах світу.

16. Прочитай. Випиши назви міст.

Міста України

Найбільше в нас місто Київ. Це столиця України. Названо його на честь засновника міста — князя Кия.

Велике старовинне місто Львів. І красиве. Його, заснував князь Данило Галицький. І назвав ім'ям свого сина Лева.

Місто Харків стоїть на річці Харківка. Того й назва така. А тепер придивіться до цих назв.

Полтава. Полтава. Місто, що стоїть на літописній річці Лтава.

Ужгород. Уж — город. Місто, що біля річки Уж.

Запоріжжя. Місто за порогами Дніпра.

(Д. Чередниченко, «Материнка»)

Які ти ще знаєш міста? Від чого походить їхня назва?

Пам'ятаймо!

Було собі в Україні давнє місто Чорнобиль. Затишне, красиве. Та біля нього побудували атомну електростанцію. Але чи погано збудували, чи погано пильнували. Сталась аварія на атомній. Великі простори України тепер небезпечні для життя. Чорнобиль — болюча наша рана.

17.Прочитай. Випиши назви річок. Поясни правопис великої літери.

Наші ріки

Як глянеш на карту, Україна скидається на великого орла. Посередині цього орла Дніпро тече до Чорного моря. Подивись на птаха згори — і на лівому крилі побачиш сині жилки. То річки: Десна, Трубіж, Псел, Ворскла, Оріль, Самара, Конка, Золотоношка. На правому крилі — Прип'ять, Тетерів, Ірпінь, Рось, Тясмин, Інгулець, Інгул, Південний Буг, Дністер, Прут. А ще не забудь Дунай, оспіваний в народі.

Навіть маленька річечка часто називається Дунаєць. А ще Дунай означає просто велика вода.

(Д. Чередниченко, «Материнка»)

18. Прочитай. Випиши власні назви.

Гори

В Україні є гори. Найвищі — Карпати. Найвища вершина Карпат — Говерла. Говерлу знають всі українці. Відома в Україні Тарасова гора у Каневі, де поховано Тараса Шевченка.

Володимирська гірка у Києві, на якій споруджено пам'ятник князю Володимиру. Княжа гора у Львові, — там колись князь Данило Галицький збудував замок. Тепер ця гора називається Високий Замок.

Ой високі наші гори!..

А як глянеш на долину,

Видно поле, наче море,

І всю Україну.

19. З великої літери пишуться назви християнських свят: Благовіщення, Великдень, Зелена неділя, Клечальна субота, Голодна кутя, Різдво, Великий піст, Святий вечір, Покрова, Чистий четвер, Стрітення, Спасівка, Юрія день та ін. Спиши.

20. Прочитай вірш. Випиши виділені словосполучення. Склади свої речення. Визнач число іменників.

Навкруги казкові шати

Навкруги казкові шати -
Сиве плетиво гілок.
Спробуй зразу відгадати,
Де тут в'яз, а де дубок.
Де калина, де шипшина, ч
Де черешенька мала?
Все зима запорошила, Запушила,
замела.

Сплять над озером ялинки,
Як сестрички в сповитку,
Біла віхола хустинки
їм зіткала нашвидку,.

І берізка, як лілея,
В платті з ніжних пелюсток.
Замість бантика у неї—
З клена зірваний листок.
(В. Скомаровський)

Іменники: *сестрички, хустинки, берізки*
розберіть за будовою.

*21.Прочитай. Випиши іменники, визнач рід,
число.*

*Поспіши, дитино мила,
Поспіши, дитино мила,
Глянь на свій округ:
Все зима снігом покрила—
І поля, і луг.*

Тести

Іменник

- Іменник це частина мови, яка:
  - вказує на предмет, ознаку, кількість, але не називає їх;
  - означає назву ознаки предмета або його приналежність;
  - означає назви предметів;
- Знайдіть іменник, який означає назву істоти:
  - стіл
  - дорога
  - будинок
  - кошеня
- Знайдіть іменник, який означає назву неістоти:
  - собака
  - стілець
  - дівчина
  - комар
- Знайдіть загальну назву:
  - (Д,д)ніпро
  - (П,п)етро
  - (О,о)ксана
  - (Р,р)ічка
- Знайдіть власну назву:
  - (О,о)зеро
  - (Д, д)митро
  - (С,с)обака
  - (М,м)істо
- Знайдіть власну назву, що береться в лапки:
  - місто Київ
  - озеро Світязь
  - криголам Ермак
  - село Яблунівка
- Знайдіть іменник, що не береться в лапки:
  - селище Мар'їнка
  - магазин Мрія
  - кінотеатр Перемога
  - пароплав Гагарін
- Знайдіть іменник чоловічого роду:
  - книга
  - дорога
  - собака
  - суддя

9. Знайдіть іменник жіночого роду:

А) біль

В) Сибір

Б) путь

Г) накип

10. Знайдіть іменники спільного роду:

А) сирота

В) адреса

Б) тополя

Г) дріб

11. знайдіть імкнник, який вживається тільки в однині:

А) вулиця

В) дівчина

Б) тиша

Г) спідниця

12. Знайдіть іменник, який вживається тільки в множині:

А) зустрічі

В) меблі

Б) сумки

Г) зошити

Прикметник

...Це частина мови,
Без неї нам не обійтись.
Ти вслухайсь в слово пречудове,
Йому, як другові, всміхнись.
Земля – ласкава, люба, рідна,
А сонце – щире, золоте,
А небо – лагідне, погідне,
Життя – прекрасне, золоте.
А очі в мами – добрі, ніжні,
А голос чистий і дзвінкий,
А руки – теплі і надійні,
А погляд – сонячний, ясний.
Квітки у полі – білі, сині,
Червоні, жовті, голубі.
Хмарки у небі – бистрокрилі,
Весняні, літні, зимові.
Усі ознаки називає
...як частина мови.
І жодної не обминають
Слова ці, справді, пречудові.

Л. Лужецька

Прикметник – це частина мови, яка означає ознаку предмета і відповідає на питання який? яка? яке? які? чий? чия? чиє? чиї?

Прикметники завжди відносяться до іменника, тобто стоять в тому ж роді, числі, відмінку, що й іменник.

Прикметники відмінюються за родами (в однині):

чоловічий	жіночий	середній
який?	яка?	яке?
Зелений	зелена	зелене

Прикметники змінюються за числами:

однина	множина
зелений	зелені

Прикметники відмінюються за відмінками:

Н.в. який?	широкий
Р.в. якого?	широкого
Д.в. якому?	широкому
З.в. який?	широкий
О.в. яким?	широким
М.в. на якому?	на широкому

Прикметники роблять нашу мову багатою, виразнішою, яскравішою.

Розбір прикметника як частини мови

1. питання
2. частина мови
3. початкова форма (Н.в., ч.р., одн.)
4. число
5. рід
6. відмінок
7. член речення

Тренувальні вправи

1. *Дібрати прикметники-антоніми.*

З малої хмари .....дощ буває. Краще гірка правда, ніж ..... брехня. Взимку повітря холодне, а влітку .... маленька праця краще, ніж .... безділля.

2. Гра «Відгадай прикметник»

Не солодкий, не кислий, не солоний, а який?

Не мокрий, не вологий, а який?

Не високий, не середній, а який?

Не товстий, не тонкий, а який?

2. Із поданих груп слів склади речення. Знайди прикметники з іменниками, підкресли їх.

Роса , травнева, вівса, од, краща.

Рік, день, квітневий, годує.

Сухий, теплий, скупий, май, врожай, буде.

3. Випиши групи – прикметників-синонімів.

Мокрий, гарний, красивий, вогкий, гожий, жорстокий, сирий, хороший, чарівний, безжалісний, лютий, елегантний, розкішний, файний, звірячий, чудовий, нелюдський.

4. Із кожної групи слів склади прислів'я. Запиши. Підкресли прикметники-антоніми.

З, великої, іскри, буває, малої, вогонь.

Борода, короткий, а, розум, довга.

Не бійся, дурного, ворога, а, приятеля.

5. Випиши сполучення прикметника з іменником і визнач, до якого роду вони належать.

Хто в хустині червоненькій

Заглядає у віконце?
Може дівчинка маленька,
Може золотаве сонце?
Ні, не дівчинка маленька,
Горобина вироста,
Ту хустинку червоненьку
Щедра осінь одяга.

6. Із поданих прикметників утвори словосполучення чоловічого роду (1в.), жіночого роду (2в.), середнього роду у формі множини (3в.).

Щирий, стрімкий, голосистий, пташиний,
материнський, натхнений.

Зразок: щирий погляд (1в.), щира посмішка (2в.),
щире серце – щирі серця (3в.)

7. Спиши сподобав шийся віри. Визнач рід і число іменників.

Гуцулочка Марта з «Дзвіночка» прийшла
Загадки нові на урок принесла.

Їх тільки чотири нам слід відгадати,
Та рід всіх відгадок потрібно назвати.

Сіре, біле, волохате

Стрімголов біжить до хати

- Хто ти? – братик запитав.

А воно сердито: Гав!

Хто про мене казку чув?

Я в чоботях в казці був,

А в житті я без чобіт,

Ловлю миші, бо я ...

У нашої бабусі
Сидить звір у кожусі,
Біля пічки гріється,
Без водички миється.

Була собі киця біла,
Біля столу собі сіла,
У щілинку зазирає,
Кого вона виглядає?

Тести

1. Продовж речення. Прикметник – це частина мова, що означає ...

- А) назву предмета;
- Б) ознаку предмета;
- В) дію предмета.

2. На які запитання відповідає прикметник:

- А) який? яка? яке? які?
- Б) хто? що?
- В) як? де?

3. Прикметники змінюються за:

- А) числами, часами;
- Б) родами, відмінками;
- В) числами, відмінками, родами (в однині).

4. Зроби морфологічний розбір прикметників.

1в. Прийшла до нас бабуся у білому кожусі, поля причепурила – пухнастим снігом вкрила.

2в. Срібна зірка на долоню теплу сіла.

Дієслово

Дієслово – це частина мови, що означає дію предмета і відповідає на питання що робити?, що зробити?

У реченні дієслова найчастіше бувають присудками.

Вони хочуть діяти, а не сидіти,

Творити, співати, радіти, летіти.

Вони будь-яку дію означають сміло –

Що робить? Що буде робить? Що зробила?

Питають нас всі – ми відкажем слова:

Виблискує, буде світить, запалила.

А мова із ними багата й жива –

Така їхня суть – бо вони дієслова.

Дієслова змінюються за числами:

минулий   теперішній   майбутній

вже   зараз   потім

що робив?   що робить?   що робитиме?

писав   пише   напише

Дієслова теперішнього і майбутнього часу змінюються за особами та числами:

однина

множина

1 особа - я читаю

ми читаємо

2 особа – ти читаєш

ви читаєте

3 особа – він читає

вони читають

Неозначена форма є початковою формою дієслова.

Дієслова в неозначеній формі відповідають на питання що робити? що зробити? і мають закінчення ти.

Читати, любити, берегти.

Це незміна форма дієслова. Вона не вказує ні на час, ні на особу., ні на кількість виконання дії.

Дієслова поділяються на дві дієвідміни.

В 3особі:

1дієвідміна має закінчення УТЬ, ЮТЬ.

2дієвідміна має закінчення АТЬ, ЯТЬ.

Вони стоять (2д.) – стоїмо – **И,Ї**

Вони пишуть (1д.) – пишемо – **Е,Є.**

Розбір дієслова як частини мови

1. питання
2. частина мови
3. початкова форма (неозначена)
4. час
5. особа
6. число
7. рід
8. дієвідміна
9. член речення

Тренувальні вправи

1. Спиши

Білі гуси летять над луками, ■
в синім небі біліють снігами,
в синім небі хмарками зникають,
довго-довго їх очі шукають.

Білі гуси на озеро **впали**,
тихі води кругом розгойдали...
Розцвіли, як купави великі...
Довго, довго їх чуються крики.
Навмивалися, накупалися,
нагойдалися, нагулялися.
Закричали, знялись і полинули,
тільки пір'я на спогад покинули.

(Олександр Олесь).

До виділених дієслів добери синоніми. Скажи, чому автор використав ці слова.

2. Прочитай. Поясни значення виділених висловів. Випиши і добери до них синоніми. Які кращі твої чи авторські?

В пухнасті сукні і свитки **ялини повдягались**,
кущі насунули шапки і вовною пишались.

Укрилось ряднами село,
Безмежний степ біліє,
стежки й дороги занесло,
. і цяточки не мріє.

Безмежна тиша навкруги —
ні голосу, ні шуму...
На все навіяли сніги
Якусь глибоку думу.

(Олександр Олесь).

3. Спиши. Підкресли дієслова неозначеної форми.

Для того, щоб допомогти птахам узимку, треба **вивішувати** годівниці. У них щоденно слід насипати **крихти хліба, зерно, насіння, залишки їжі**.

Годівницю можна виготовити самому. Для цього беруть мотузки та коробку. У кутках **коробки потрібно зробити** швайкою чотири отвори, протягти через них мотузки, **закріпити** їх вгорі вузлом. Після цього годівницю **вивішують на гвіздку** або гілках дерев.

4. Прочитай прислів'я.. Спиши. Підкресли дієслова неозначеної форми. Яку роль вони виконують?

1. Як без діла сидіти, то **можна** одубіти. 2. **Щоб** рибу їсти, треба в воду лізти. 3. Краще не обіцяти, **як** слова не тримати. 4. По роботі пізнати майстра. 5. **Треба** нахилитися, **щоб** з криниці води напитися. 6. Тяжко **тому жити, хто не хоче** робить. 7. Краще раз побачити, як тричі почути.

4. . Прочитай. Спиши. Підкресли дієслова неозначеної форми.

Як приготувати салат з редиски зі сметаною.

Вимиту редиску треба нарізати тонкими кружальцями. Жовток круто звареного яйця розтерти у мисці зі сметаною. Посолити. Потім покласти в сметану редиску і тоненько накраяний білок яйця. Добре перемішати.

На два пучки редиски взяти 1 яйце, півсклянки сметани.

5. Спиши. Підкресли дієслова. Визнач час, число дієслів.

В. понеділок рано

Косив тато сіно.

Косив тато, косив я,

Ми косили-обидва,

А в вівторок рано.

Грабав тато сіно.

Грабав тато, грабав я,

Ми грабали обидва.

А в середу рано,

Сушив тато сіно,

Сушив тато .сушив я;

Ми сушили обидва.;

А у четвер рано

Вітрив тато сіно.

Вітрив тато, вітрив я,

Ми вітрили обидва.

А в п'ятницю рано

Складав тато сіно.

Складав тато; складав я,

Ми складали обидва.

А в суботу рано

Звозив тато сіно.:

Звозив тато, звозив я,

Ми звозили обидва, .

А в неділю рано
їли. коні сіно.
Спочив тато, спочив я,
Ми спочили обидва

5. Спиши. Підкресли дієслова. Визнач час, число, особу, дієвідміну.

1. Я розкажу про ті могутні крила,
Які каміння зборюють земне,
Про те, що ти не просто народила,
А все життя народжуєш мене.

(А. Бортняк)

2. Паде сніг, повільно паде сніг.
Ліс застиг, немов прадавнє військо.
Розмовляє мати з обеліском...
Паде сніг... Повільно паде сніг.

(М. Луків)

3. Не допускала думки Гумка,
Що в Олівця є власна думка.

(А. Гарматюк)

4. Видно, як мріють оселі,
Тінь на дорогу паде.

І з золотої куделі
Літо починки пряде.

(А. М'ястківський)

5. Мучуся, мордуюсь з вірою в людину
Не відстать, відстоять, вистоять-таки.

(В. Забаитанський)

6. Стежкою вузенькою ідемо-

Хтось її протоптував роки.
Хмари, як прив'ялі хризантеми,
Нам на плечі ронять пелюстки.
(Н. Гнатюк)

6. Вставити в закінченнях дієслів пропущені букви.

Ход...ш, накле...те, полет...ш, пійма...ш,
розповіли, ход...ть, їд...мо, плив...мо, керу...мо,
дзвон...мо, проба...те, прине...и, поверн...ш.

7. Утворити від іменників дієслова неозначеної форми.

Жнива - ..., біль - ..., сміх - ..., хвилювання - ...,
прикраса - ..., зелень - ..., читання - ..., думка - ...,
врода - .....

8. Списати речення, замінити дієслова дієсловами другої (або третьої) особи однини теперішнього часу.

Я прокидаюсь до схід сонця, встаю, заправляю ліжку, роблю зарядку, чищу зуби, вмиваюся, снідаю, одягаюся і йду до школи.

9. Від дієслів теперішнього часу утворити дієслова майбутнього і минулого часу.

Малюю, їмо, знаю, прошу, важу, ношу, кошу,
кажу, тремчу, сміюся, лечу.

Числівник

Числівник – це частина мови, що означає кількість предмета і відповідає на питання скільки? котрий? Н –д: вісім, восьмий.

Це – Числівник-мандрівник.

Рахувати все він звик:

Скільки двійок у студента,

Скільки справ у Президента.

Все потрібно рахувати

І усьому вартість знати.

Один, два, три, чотири, п'ять,

Вміють діти рахувать.

Але хто мене не знає,

Хай даремно не гуляє.

Як уроки діти вчать,

Ставлю їм «чотири», «п'ять».

А хто вчить їх трохи гірше,

Ставлю «трієчку», не більше.

За невивчені слова –

Я поставлю тільки «два».

А лінивим і недбалим

«Одиничку» я поставлю.

Щоби весело гулять,

Всі уроки треба знать!

Точна я частина мови.

Вчіть мене лише на «п'ять.»

Кількісні та порядкові числівники

Числівники, які відповідають на питання скільки? та означають кількість називаються **кількісні**. Наприклад: два, тридцять, шістсот.

Числівники, які відповідають на питання котрий? називаються **порядковими**. Наприклад: перший, двадцять другий, сотий.

Тренувальні вправи

1. *Виписати числівники.*

Вмить розбіглась дітвора,

Йти шукать мені пора.

Більш не буду я чекать:

Один, два, три – іду шукать.

Один – за Петра,

Два – за Дмитра,

Три – за Тетянку.

Чотири – за Оксанку.

Я усіх уже знайшов,

Сам ховатися пішов.

Цілу ніч усім не спалось,

І не снідалось усім.

Одягались, роздягались

Раз по п'ять або по сім.

Сім хлоп'ят і сім дівчаток –

Років їм усім по сім –

Ранком вийшли на Хрещатик,

бо до школи треба всім.

(П. Воронько)

Один – два. Ну й дива!

Один – два – три. Ти диви!
Три – чотири. Говорили.
Один, два, три, чотири, п'ять.
Зранку вчуся рахувать.
Все зраховано навкруг:
Дерева, ріка і крук,
Що на дереві сидить
І кричить мені: «Ур-ра!
Рраз – два – три – чотири –
Кр-ра!»

2. Прочитай текст. Випиши числівники разом з іменниками, з якими вони вжиті

На землі найбільша тварина — африканський слон. Висота його досягає трьох з половиною метрів, довжина тулуба — більша чотирьох метрів, маса — п'ять тонн. Гігант, який живе у воді, — це синій кит. Довжина його тридцять три метри, а маса — сто п'ятдесят тонн.

А в болотах Бразилії часто трапляється дуже довга змія — анаконда. У тисяча дев'ятсот сорок восьмому році було знайдено анаконду завдовжки тридцять п'ять метрів. Щоб убити її, довелось випустити п'ятсот куль з кулемета.

2б. Спиши, вставляючи замість крапок потрібні за змістом слова. До виділених слів постав питання.

1. Павликові минуло *п'ятнадцять* .... 2. О *дев'ятнадцятій* ... поїзд прибуває до Києва. 3. *Дев'ять*

... піднялися з аеродрому. 4. Сім ... посадили учні нашого класу в саду.

3. Накресли звукову модель слів п'ять, шість, третій.

4. Спиши прислів'я. Підкресли числівники.

1. Влітку один тиждень рік годує. 2. Одна бджола мало меду наносить. 3. Один за одного стій — виграєш бій. 4. Семеро одного не ждуть.

Зроби звуко-буквений аналіз слів *тиждень, бджола*.

5. Прочитай загадки і відгадай їх. Спиши. Підкресли числівники.

1. Хто вранці ходить на чотирьох ногах, вдень на двох, а ввечері « трьох? 2. Між двома дубами зав'язло теля зубами. 3. Два брати втікають, а два доганяють. 4. Трьома зубами сіно їсть.

6. Спиши, узгоджуючи числівники з іменниками.

1. Група лижників складалася з 60 (особа). 2. Спортивний одяг видали 50 (турист). 3. На 70 (сторінка) міститься оповідання, яке я зараз читаю. 4. На шкільній ділянці є 19 (грядка) городини. Фруктовий сад з 20 (дерево) та 15 (кущ).

7 Спиши. Замість крапок встав числівники.

У травні.. день. Доба має ... години. Тиждень має ... днів.

Декада — це ... днів. Квартал — це ... місяці.
Хвилина має ... секунд. У році... місяців.

8. *Спиши. Числівники пиши словами.*

Пташині трудодні

Шпак працює на добу 17 годин, ластівка — 18, горихвістка — більше 20. Менше їм працювати не можна. Щоб нагодувати своїх пташенят, шпак повинен принести їжі за день біля двохсот разів, ластівка — біля 300, а горихвістка — більше, ніж 450 разів.

9. *Випиши числівники з іменниками, з якими вони вжиті.*

Загадки

1. Рече віл на сто гір, на сто кроків, на сто потоків. 2. Під одним ковпаком сімсот козаків. 3. Сімсот соколят на одній подушці сплять. 4. Має шкір сім, витискає сльози всім. 5. Що то за птах, що на вісьмох ногах? 6. Було собі два брати і обидва Кіндрати, через доріжку живуть і один одного не бачать. **Відгадки:** 1) грім; 2) мак; 3) соняшник; 4) цибуля; 5) комар; 6) очі.

Списування з граматичним завданням. *Спиши.* *Напиши числівники словами.*

I варіант (середній, початковий рівень)

, Зуби людини

Зуби прорізуються у дітей в 6-7 місяців. Це молочні зуби. До двох років у дитини 20 молочних

зубів. В 6-8 років починається заміна зубів. У дитини виростають постійні зуби. В 10-12 років заміна зубів проходить повністю.

У дорослої людини 32 зуби.

II варіант (високий, достатній рівень)

Швидкості тварин

Із ссавців швидше за всіх бігає гепард. Його швидкість більше 110 кілометрів за годину. Лев може розвинути швидкість до 80 кілометрів за годину. Заєць-русак, буйвіл, шакал пробігають за годину біля 55 кілометрів, і вовк і носоріг — біля 45 кілометрів. Швидкість ворони може досягати 60 кілометрів за годину, поштового голуба — 150 кілометрів за годину. Швидкість польоту сокола під час нападу на здобич — до 360 кілометрів за годину.

Спиши текст. Підкресли числівники, постав до них питання.

Планети Сонячної системи

1. Меркурій

Перша планета Сонячної системи - Меркурій. Його орбіта коротша від орбіт інших планет. Обертається Меркурій швидко і оббігає Сонце за вісімдесят вісім земних діб. За швидкість назвали цю планету ім'ям римського бога торгівлі Меркурія, який славився своєю спритністю.

До Сонця Меркурій найближчий, отож і перепадає йому від сонячної спеки найбільше. Вдень

поверхня планети розігрівається настільки, що каміння жевріє, мов жар. Вночі ж промерзає так, що гази лежать на поверхні у вигляді сухого снігу. Доба на Меркурії триває два земних місяці. (80)

За Володимиром Уткіним
2.Венера

Увечері на небосхилі першою спалахує Венера. За яскравість планета дістала ім'я чарівної доньки головного римського бога Юпітера - богині кохання і краси.

Але насправді красуня зовсім неприваблива. Густі низькі хмари не пропускають сонячне проміння. Сухе гаряче повітря непридатне для дихання. Немає морів, річок, зелені і тварин. Жодна зоря не може проглянути крізь жовтувато-темні хмари.

Повільно обертається Венера навколо себе. її доба у двісті сорок -ни рази довша за земну. Навколо Сонця Венера облітає за двісті двадцять п'ять \ земних діб. (80)

За Володимиром Уткіним
3.Марс

У нічному небі одна з планет жевріє червоною плямкою. За цей багряний колір планету назвали Марсом. Так давні римляни йменували бога війни. Але Марс - планета досить мирна. Більша частина її поверхні - це великі пустелі. На безхмарному марсіанському небі Сонце здається в півтора рази

меншим, ніж з Землі. Марс - планета досить беззахисна, бо розріджене повітря погано захищає його поверхню від падіння космічних тіл.

За легендою, у бога війни Марса були помічники - Фобос і Деймос. Так названі й супутники червоної планети. (80)

За Володимиром Уткіним

4.Юпітер

Зверни увагу на найбільшу з планет Сонячної системи - Юпітер.

Юпітер вважався головним богом у давніх римлян. А значить, найбільшим. Виявляється, Юпітер у тисячу разів більший, ніж Земля. Але маса його лише у триста сімнадцять разів більша від земної. Це тому, що Юпітер складається переважно з газів. Шістнадцять супутників супроводжують його на шляху кругом Сонця, який триває майже дванадцять земних років. Навколо своєї вісі ця величезна куля встигає обернутися за десять годин. Температура поверхні планети - мінус сто п'ятдесят градусів. (80)

За Володимиром Уткіним

5.Сатурн

Вже давно вчені звернули увагу на планету, оточену широкими блискучим кільцем. Це - Сатурн. Вісімнадцять супутників і тисячі дрібни, небесних тіл, уламків криги, каміння обертаються навколо

нього, утворюючи кільця. З Землі Сатурн здається блідою зеленкуватою зорею.

Сатурн у десять разів далі від Сонця, ніж Земля, і Сонце здається з його поверхні у десять разів меншим. Через це там завжди страшенна холоднеча. День і ніч на Сатурні змінюються за десять годин тридцять дев'ять хвилин, а рік триває майже сорок земних років. (80)

За Володимиром Уткіним

6. Уран і Нептун

Уран і Нептун більші за Землю майже у шістдесят разів. Сонце з здається малесенькою зірочкою і не нагріває поверхні цих планет. Люті морози - нижче двохсот градусів - панують на них. Доба там менша за земну, а рік набагато більший. На Урані - вісімдесят чотири, на Нептуні - сто шістдесят п'ять земних років.

Як розповідає міф, Уран спершу був головним богом. Але зараз під його владою залишилось тільки п'ятнадцять супутників. Восьма планета Сонячної системи названа на честь бога, який керував морем. (84)

За Володимиром Уткіним

7. Плутон

Надалі від Сонця обертається Плутон. Ім'я похмурого володаря царства мертвих дуже пасує далекій планеті. Космічна ніч і вічний ХОЛОД огортають її. Двісті сорок вісім земних років тягнеться шлях Плутона навколо Сонця. Вчені дуже

мало знають про цю планету, яка розташована в шести мільярдах кілометрів від Землі. Ще не винайдено літальних апаратів, які могли б досягти дев'ятої планети Сонячної системи. Але астрономи з'ясували, що Плутон у сто разів менший від Землі і має супутник - Харон, настільки великий, що Плутон називають подвійною планетою. (82)

За Володимиром Уткіним

Тести

Тестування за темою "Числівник"

1. Що таке

числівник

- а) частина мови;
- б) частина слова;
- в) цифра.

2. На які питання відповідають числівники?

- а) хто? що?
- б) який? яка? яке? які?
- в) скільки? котрий?

3. З якою частиною мови найчастіше пов'язаний числівник?

- а) з дієсловом;
- б) з іменником;
- в) з прийменником.

4. На які 2 групи поділяються числівники?

- а) кількісні й порядкові;
- б) порядкові і непорядкові;
- в) власні і

загальні.

Підсумкова контрольна робота

Контрольний диктант

Чи довго летіти до Сонця?

Людей давно хвилювало це питання. Сонячний промінь досягає Землі за вісім хвилин двадцять секунд. А за секунду він долає триста тисяч кілометрів. Нічого швидшого в природі не існує. Ракеті було б потрібно менше року. Лише вона може літати у безповітряному просторі. Але поверхня Сонця має температуру шість тисяч градусів. Тому підлетіти близько до Сонця неможливо.

Літак витратив би на дорогу до Сонця десять років. Автомобілі подорожував би сто років без відпочинку, а карета - п'ятсот. (79)

Диктант (Середній рівень)

РИБИ НАШИХ ВОДОЙМ

Лящ живе у ріках, озерах. Довжина його тіла п'ятдесят чи сімдесят сантиметрів. Маса — близько шести кілограмів. Голова мала. Спина темно-коричнева чи сіра. Плавці сірі з чорною облямівкою.

Щука — найвідоміший хижак серед прісноводних риб. її часто називають прісноводною акулою. Довжина тіла цієї риби нерідко перевищує півтора метра. Маса тіла досягає тридцяти кілограмів. Живе понад двадцять років.

Підкреслити числівники і пов'язані з ними слова, позначити наголоси.

Контрольна робота (Високий, достатній рівень)

1) Списати, замінюючи словами числа

"Веселка" — це твоє видавництво, друже. Свою історію починає "Веселка" з 1934 року. Сьогодні з нею дружать діти не тільки України. Знають її і за кордоном. Книжки, які видає "Веселка", експортуються майже в 100 країн світу.

250 назв випускає щороку видавництво. Загальний тираж — понад 40 мільйонів примірників. Скільки їх вийшло за 62 роки!

2) Підкреслити числівники.

3) Поєднати кожен числівник з одним із поданих іменників. Утворені словосполучення записати.

Один, два, п'ятсот, шістнадцять;
стіл, хлопець, учень, місто.

Україна *

Площа України - шістсот три тисячі сімсот квадратних кілометрів. З півночі на південь країна простягається на вісімсот дев'яносто три кілометри, з заходу на схід - на тисячу триста шістнадцять кілометрів. Загальна протяжність кордонів становить шість тисяч п'ятсот кілометрів, з них морських - тисяча п'ятсот кілометрів.

До складу України входять Автономна Республіка Крим та двадцять чотири області. Столиця держави - Київ. Найбільші міста - Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса.

Чисельність населення України - близько п'ятдесяти мільйонів жителів. У країні проживають представники більше як ста двадцяти національностей. (80)

II. Завдання 1. Середній рівень:

Записати текст під диктовку. Підкреслити числівники, що відповідають на питання "скільки?", однією лінією, а на питання "котрий?" - двома.

Достатній рівень:

Від числівників, що відповідають на питання *скільки?*, утворити і записати числівники, що відповідають на питання *котрий?*

Один, три, шість, тридцять, сто, сорок, тисяча.

Високий рівень:

- Пригадай прислів'я, приказки, в яких вживаються прислівники. Запиши їх.

- Склади і запиши речення за опорними виразами. Поясни їх значення . *За сімома печатками. Відчувати себе на сьомому небі. Знати, як свої п'ять пальців. П'яте через десяте. Одна нога тут, а друга там.*

Займенник

Займенник – це частина мови, що вказує на предмети, їх ознаки, кількість, але не називає їх. Наприклад, іменник хлопчик можна замінити займенником він, прикметник сильний – займенником такий, числівник два – займенником стільки.

Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються.

Я, ти, ми, ви, він, вона, воно, вони – особові займенники. Вони вказують на особу або осіб і відповідають на ті самі питання що й іменник: хто?, що?, кого?, чого? та інші.

Займенники з прийменниками пишуться окремо.

Прислівник

Прислівник – це незмінна частина мови, яка виражає ознаку дії або пояснює, де, коли відбувається дія, куди вона спрямована, і відповідає на питання як?, де?, куди?, коли?, та інші.

Прислівники в реченні найчастіше зв'язаний з дієсловом.

Прислівники в реченні виконують роль другорядних членів.

Кросворд, де є назва цієї частини мови.

Вписати антоніми до слів:

1. рано (пізно)

2. косо (рівно)
3. голосніше (тихше)
4. весело (сумно)
5. важко(легко)
6. слабко (міцно)
7. легко (важко)
8. грубо (ніжно)
9. брудно (чисто)
- 10.прямо (криво)

Прийменник. Сполучник

Прийменник – це частина мови, що уточнює граматичне значення іменників і виражає зв'язки між словами в реченні.

Між прийменником і наступним словом можна поставити допоміжне слово.

На дереві

На високому дереві.

Прийменники є двох видів. За походженням є непохідні (первинні): без, в, у, для, над, о, об, через та інші та похідні (вторинні). 1. Поєднання прийменників: поміж, з-під та інші. 2. Перехід з інших частин мови: коло, поблизу, незважаючи на.

Прийменники за будовою є:

Прості   складні   складені

У, по, з   з-під, поперед   за винятком

Сполучник – це частина мови, яка служить для зв'язку однорідних членів речення і частин складного речення.